

שירתו של יונתן רטוש

כבת ההצלחה החומרית, החברתית, הפוליטית, שאינה נעצרת לעולם בדרכה, אפילו כשהיא חולפת על גבי גוויות. משום כך, כאמור, תופסת שירת האירוי גיה, ציבורית כעצמית, מקום חשוב ב"צלע". שירה כזו, שלעגה דקדוק, ארסי, לעתים ציני, אינה ידועה הרבה בשירה העברית החדשה, אף כי בספרות העולם — וביחוד בזו של שנות האכזבה והתסיסה הסוציאלית בין שתי מלחמות העולם — נודעת לה חשיבות גדולה והיא תופסת מקום ניכר בחיבת יצירתם של משוררים לא מעטים.

אך בעת ובעונה אחת, מצויים בספר של פנינו שירים עדינים, ליריים במאוסק, ש"נכתבו, כביכול, על כרחו של המשורר. היינו אומרים, כי דווקא שירים אלה מרמזים על אותו רובד נפשי, שהוא מקורה האמיתי של שירת רטוש. רובד זה, ש"רטוש — ואחרים — נאלצים לגנון עליו מפני העולם החיצון האנטי-לירי, מוצא לו ביטוי בכמה וכמה שירי אהבה מצויינים, הפזורים על פני הספר. בשירים אלה מצויים התפעמות בלתי-מוזייפת, עצב שלעולם אינו רגשני-פאתטי, אפילו אם הנשוא אינו אלא... סרט חדש ב"שיער: "ורק אני / כפי לפה אין חום / לא איש דברים אני / היום / אולי רק רציתי / לשאלך / איך בלית / את ירח הדבש / שלנו / עד תום — / וברכתך אך / — בלי לחייך — / על הסרט החדש / בשערך היום" ("תהחדשי", ע' 56—57). הוא הדין בשיר רליגיוזי — חזו רליגיוזיות פרטית מאד, כנה מאד, שאינה זקוקה לעיסורים חיצוניים, בומבאסטיים, ש"אצל פסיכודרפטיסטים רבים באה לכפר על ריקנות הנפש, או לקנות סובת-הנאה לבעליה — כגון "צור" (ע' 90), שבו יודע רטוש לסיים: "אלוהים חיים לעולם ישכון — / בטחתי רב — / אליך אכוף ראשי / אסוף את הנשברת / נפשי" (ע' 94).

לא כל השירים עומדים על אותה רמה. יש מהם שאינם מניחים את הדעת, אך כולם מעניינים — ודומה, זהו שבה גדול ל"מחברם. "צלע" הוא ספר-שירים כן, בעל נעימה אינדיבידואלית מובהקת. לנוכח המלל הקולני, המציף אותנו בשנים האחרונות; לנוכח "התנערותם" של חרוזים לאין-ספור המנוספים בקרדום השירה "הלאומית", זו שירת "הציוני" ו"המעש" — יש לברך שבעתים על הופעתו של "צלע". אהבתי-השירה — שירה ממש, לא פסוקידזמרה סתם, מהורזים או "לבנים" — יוקירוהו מאד.

ג. דרומי

לה פונטיין

תמור נושא קדשים

דפה תמור נושא קדשים

כי לו ישתתוו אנשים:

חושב כן פסע בגאון,

קבל כמו לו, קטרת על הקמנון.

רצה רואה קטעיתו וְלוֹ אָמַר:

"מרי עיר, מלכה הסר"

שטות כה גהגלה.

לא לך, כי אם לתמונה,

לה יתנו תהלה.

ולך יחלק הנבדל.

בער נושא כהונה

לגלימתו הפוגד יסגד.

יונתן רטוש נתפרסם בשעתו כמייסד דה של תנועת "הכנענים" או "העבריים הצעירים", אף כי הורתו ולידתו ברוסיה. ה"פרסום האיריאולוגי הזה הסתיר מעיני רבים, כי האיש הוא אחד המשוררים המקוריים ביותר בספרות העברית החדשה, יוצר אסכולה פיוטית, שקבעה מקום לעצמה, נקודת-הראות הרווחת בביקורת שלנו, שהיא בליל הנחות פוליטיות יותר

יונתן רטוש

רישום: צילה בינדר

מאשר אסתטיות. היתה איפוא בעוכריו תמיד זכרו לו את "מוצאו" הרעיוני ומי שום שחיפשו את מקורות יניקתו אלה — ואכן, הם ניכרים במאד-מאד בשירתו — התעלמו מעובדות "פשוטות" של כשרון היוצר הסגולי.

בספרו החדש "צלע", שהופיע בהוצאת אגודת הסופרים ליד "דביר", מכונסים כ"חמשים שירים, המשתרעים על פני 140 עמודים, זהו ספר שיריו השלישי של רטוש, לאחר "חופה שחורה" (1941) ו"יחמד" (1952).

"צלע" מהווה המשך — אין בו כדי פתיחה חדשה או מהפכה בדרכו הפיוטית של רטוש, מן הבחינה החיצונית, הוא ממשיך להשתמש בנוסח פיוטי, שארכאיות ו"מודרניות משמשות בו בערבוביה — אך אין אנדרלמוסיה, אלא מארג שעלה יפה של מלים "קדומות" ודיבור "חדש", לי עתים כדי עגה; הוא טובע ציורים ודימויים השאובים מתקופות של "בטרים" — בטרים עידונה של תרבות, בטרים ערכים כובלים של מוסכמות דתיים-מסורתיות, שהלא "דהיתו" של רטוש היא זו משולחת הרסן, הייצרית-קדמונית, שאינה יודעת מתג מעצורים מלאכותיים, הוא עשה שיר מוש בצלילות של המלה, חותר למקורו תיה, כמבקש לחשוף ולגרד במאכלת את ציבורי העפר שנתגבבו עליה. שיריו בועים — הפעם במודגש — ב"ליריקה" סג"טימנטאלית.

אכן, מן הצד הזה האחרון עבר רטוש דרך ארוכה מ"חופה שחורה", למן "מוקיון" ו"ברכת שושנים", שבהם הבהיקה תמימות לירית נוגעת ללב, בלא כיסוי, שירי "צלע" יש בהם מידה מרובה של אינטלקטואליות מרירה, של התפכחות, השושנים קמו לו ונותר רק / — כל השלם הגדול / ה"זה / לאנחות — / כל העולם / העגול ה"זה / לשמחות — / כל העולם / הגדול / ה"עגול / השגול הזה / למנוחות —" שאין מה לאחל לו בלתי אם ש"ינוח על משכביו בשלום" ("ז"ל", ע' 80). זהו עולם צונן, אכזר, גדוש אכזבות וחסר התעוררות נפשית, אנוכי ומחושב, עולם של "חתיכים" ו"חתיכות" — ורטוש מעלה את מושג ה"סלנג" הצברי הזה לדרגת סמל, זהו עולם, שבו אין לשירה מקום, משום שבדרך-הטבע שירת-האמת אינה יודעת חשבונות והישובים חומריים. את העולם הזה יודע רטוש לקדם בשריון-מגן של לעג, לעתים צורב מאד, נוסח, והחיים אז קליקלים / והחיים על גלגלים / והכל פשוט / עד עור / ואפשר תמיד לחזור — / וחתיכות וחתיכים וחתיכות / כהנה וכהם — / בחתיכים וחתיכות / כהנה וכהם — / (ועל שוטים אסור לרחם!) "חתיך", ע' 121—122). אמנם כן, עולם שבו אסור ל"רחם על שוטים — ואין מרחמים בו! — הוא עולם, שבו אין ברירה למשורר, ה"שוטה" בידועין, ללבוש את איצטלת ה"פיקחות, כי אחרת יירמס תחת גלגלי מרי

מתוך הכרך הראשון של "כל תשלי" לה פונטיין, המופיע השבוע בתר"ו. נמו של י. רטוש, בהוצאת ש. פרידמן.